

Sönmez ABBASLI

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

E-mail: sonmezabbasli@gmail.com

QARABAĞDA YAS ADƏTLƏRİ

Açar sözlər: Qarabağ, yas mərasimləri, inanc, mətn, qəbiristanlıq

MOURNING TRADITIONS IN GARABAG SUMMARY

From ancient times, death has not been accepted as the end of human life, but as one of the main stages of human transition, the beginning of a new life, it has been an event that has shaken, frightened and amazed the human race. As the sun sets and the moon rises again, as winter sets in, so does the death of nature and the resurrection with the advent of spring creates a great belief in the beginning of a new life after death. Religious ceremonies and rites after death are performed in accordance with the belief and cultural system of each nation. Taking into account the ancient burial and mourning ceremonies, which are distinguished by their deep-rooted character and archaic nature, serves to revive old beliefs and worldviews in our memory. Not only close relatives but also neighbors take part in these ceremonies, which reflect family and kinship relations. At Garabag mourning and funeral ceremonies, women are seen slapping their faces, beating their knees and breasts, and breaking their tongues for the dead.

Keywords: Garabag, mourning ceremonies, faith, text, cemetery

ТРАУРНЫЕ ОБЫЧАИ В КАРАБАХЕ РЕЗЮМЕ

Еще с давних времен смерть воспринималась не столько как конец человеческой жизни, сколько как один из основных переходных этапов человечества, как начало новой жизни, но как событие, потрясающее, пугающее, удивляющее человечество. Сформировалась великая вера в то, что начало новой жизни после смерти, подобно Солнцу, Луне заходящей и возрождающейся, зиме, после первых шагов которой наступает смерть природы и весне, с приходом, которой все вновь возрождается. Смерть и религиозные обряды и церемонии после нее выполняются в соответствии с системой верований и культуры каждого народа. Внимание к древним похоронным и траурным обрядам, отличающимся коренным характером, архаичностью, служит возрождению в нашей памяти древних верований, мировоззрений. В этих обрядах, отражающих семейные и родственные отношения, организованно участвуют не только близкие к семье родственники, но и соседи. Во время траурных и похоронных церемоний в Карабахе также наблюдается, что женщины царапают себе лицо, бьют себя по коленям и груди, вопят.

Ключевые слова: Карабах, траурные церемонии, вера, текст, кладбище

Məsələnin qoyuluşu. Hələ əski zamanlardan ölüm hər nə qədər insan həyatının sonu, bitməsi kimi qəbul edilməyib, bəşəriyyətin əsas keçid mərhələlərindən biri, yeni həyatın başlanğıcı kimi dərk edilsə də, bəşər övladını sarsıdan, qorxudan, heyrətə salan hadisə olmuşdur. Günəş, Ay batıb yenidən doğduğu kimi, qışın qədəmlərini qoymasına ilə təbiətin ölümü, yazın gəlişilə yenidən canlanması kimi ölümdən sonra yeni həyatın başlanmasına dair böyük inam formalaşmışdır. Ölüm və ondan sonrakı dini mərasim və ayinlər hər bir xalqın inanc və mədəniyyət sistemində uyğun icra olunur. Azərbaycan inanc, mədəniyyət və düşüncə sistemində önəmli yer tutan ölüm hadisəsi və ondan qaynaqlanan yas mərasimləri — onlarla bağlı icra olunan müxtəlif dini ayinlər ruhun o dünyada rahatlıq tapmasına xidmət etməklə, axirət dünyası ilə də əlaqədar olur. Çox uzaq keçmişimizə nəzər salsaq Azər-

baycanda sadə torpaqdan, quyudan, təknədən başlamış taxta qutu, daş qutu, eləcə də katakombadan, sonralar isə çiy kərpic və küp qəbirlərindən, yəni səkkiz tip qəbir abidəsinin mövcudluğu arxeoloji qazıntılar nəticəsində müəyyən olmuşdur.

İşin məqsədi. İşin əsas məqsədi Qarabağdan toplanmış folklor materialları əsasında yas mərasimlərinə nəzər salmaqdır.

Köklü xarakteri, arxaikliyi ilə seçilən qədim dəfn və yas mərasimlərinin diqqətə alınması əski inancların, dünyagörüşlərinin yaddaşımızda yenidən canlanmasına xidmət edir. Ailə və qohumluq münasibətlərini əks etdirən bu mərasimlərdə nəinki ailəyə yaxın qohum-qardaşlar, qonşular da mütəşəkkül şəkildə iştirak edir. Hələ çox əskidən, Herodotun qeydlərinə əsaslanaraq, skiflərdə də bu mərasimlərdə kütləvi iştirakı, ehsan, maddi yardım və s. kimi oxşarlıqları aydın görə bilərik.

Tarixi faktlarda göytürklərin ölüm hadisəsinə incə yanaşdıqları, hərbi yürüşləri yarımçıq qoyub dəfn mərasiminə gəldikləri aydın qeyd olunur. Eləcə də əl ilə üz çərtilib qan çıxarmaq və hətta yas məclisinə gələn əcnəbilərdən belə bunu tələb etmək göytürklərin ölümə həssas yanaşmasının aydın təzahürüdür. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarına nəzər salsaq “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”unda Burla xatun Qazan xanın, Oğuz yurdunun namusu tapdalanmasın deyə yeganə oğlu Uruzun öldürülməsilə barışsa da bu xəbəri eşidən zaman ananın üz cırdığı, saçlarını yolduğu ayin eposda əksini tapıb: “Burla xatun boynilə qulağın aldı, düşdi. Güz alması kibi al yanağını tutdu, yırtdı. Qarğu kibi qara saçını yoldu. “Oğul!”, “Oğul!” deyübən zarılıq qıldı, ağladı” [Kitabi-Dədə Qorqud 1988: 47].

Qarabağ yas və dəfn mərasimlərində də qadınların ölü üçün üzlərini çərtmələri, diz və sinələrini döyəcəlmələri, şivən qoparmaları müşahidə olunur. Eyni zamanda saçlarını yolub ölü üzərinə tökmək, bir-birinin ardınca ağı deyib ağlamaq bu bölgə qadınları üçün də xarakterikdir. Qarabağ folklor mətnlərində ölünün ölən zaman evin küncünə baxdığı və aqıl adamların bununla ölümü dərhal anladığı faktı ilə rastlaşırıq. Daha sonra yerə gəvə sərilib döşək qoyulur, mələfə ilə örtülür. Ölən şəxs onun üçün hazırlanmış yerə qoyulduqdan sonra üstü örtülür və ağız hissəsinə güzgü qoyulur [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III 2012: 147]. Ümumiyyətlə, ölünün ağız və ya sinəsinə güzgü qoymaq tək Qarabağda deyil, digər regionlarımızda da adət halını almışdır. Güzgünün insanın zahiri görkəmi ilə yanaşı, ruhunu da əks etdirməsinə inam olduğundan ölən zaman ağız və ya sinəyə güzgü qoymaqla əksini və ruhunu özünə qaytarmış olurlar. Yəni qısacası, belə etdikdə insanın ruhu da cismilə birgə evdən çıxmış olur. Bəzi bölgələrdə isə ölən zaman ruh insan bədənini tərk etdiyi üçün güzgü sanki qoruma funksiyası rolunda çıxış edir və o məqsədlə istifadə olunur. Ümumiyyətlə, yas zamanı Azərbaycanın bütün bölgələrində, eləcə də Qarabağda evdəki bütün güzgülərin üzəri örtülür. Mərhumun ruhu güzgüyə hopmasın deyə colan türkmənləri də yas zamanı bütün güzgülərin üzərini örtürlər. Burada əsas məqsəd güzgüyə hopan ruhun görünməsinin qarşısının alınmasıdır [Şamil 2014: 110].

Səhər ölü yumağa aparıldığı zaman həmin yerə daş qoyulur ki, bu bir daha bu evə ölü düşməsin anlamında icra edilir. Həmin daş üç gün həmin yerdə qalmalıdır. Ölü evdən çıxdığı zaman imam ehsanı olan halva çalınır [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III 2012: 147].

Keçmiş zamanlarda bu bölgədə meyit atla aparıldıqda köhnə mismar, at nalı, çarıq və s. bu kimi şeylər atın boynuna asılırdı ki, qəbiristanlığa gedən zaman atın bağı çatlamasın [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III 2012: 148].

Qarabağdan toplanmış mətnlərə nəzər salsaq görürük ki, bu bölgədə ölü üçün qəbri qazan şəxs ordan götürdüyü torpağı yeddi addım sayıb kənara qoyur, bundan sonra vəfat edən basdırılır. İnanclara görə, hər kəs dağılıb gedəndən sonra həmin adamdan başqa hər kəs o torpağın üstünə çıxsa bilər. Ordan yeddi addım aralanandan sonra lap tikə-tikə doğranmış bir adam olsa belə inkir-minkirin ölən adamı diriltiyi, Allah-talanın ona can verdiyi söylənilir. Ölən adam İnkir-minkir tərəfindən sorğu-suala tutulur. Ölən adamdan dörd şey — Rəbbinin, nəbisinin, dininin və Kəbəsinin kim olduğu soruşulur. Cənnət-cəhənnəm, savab-günahın isə qiyamət gününə qaldığına inanılır. İnkir-minkir verdiyi suallara cavab almayana qədər toppuzun səsləri eşidilir. Ordan çıxan bədheybət səslərdən ürəyi gedən, dəli olanlar da olur. Qeyd olunur ki, kim torpağın üstünə çıxsa, mütləq o səsləri eşidə bilər. Bu mətni nənəsindən eşidən söyləyici qeyd edir ki, buna inanmayıb, yalandı, ola bilməz deyən, amma bunu edən və hətta ürəyi partlayıb ölən də olub [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, I 2012: 166-167].

Qarabağdan toplanmış digər folklor mətnində də ölən adamdan yeddi addım aralandıqdan sonra inkir-minkirin onun yanına gedib tərpətdiyi söylənilir. Ölənin qoltuğunun altına söyüd qoyulması isə ölünün ona dirənib durmaq anlamında ifadə olunur. Sorğu-sualdan yaxşı çıxan adam bağışlanır, əməli bəd adam isə qəbirdə sıxılır [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, I, 2012: 167]. Tədqiqatlar zamanı məlum olur ki, Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsində də mərhumun həm sağ, həm də sol qoltuqlarının arasına söyüd çubuğu qoyulması faktı mövcuddur ki, bu əslində şamanlıqla bağlıdır və türk inanclarında söyüdü bəd ruhları qovmasına inanılır.

Təbii ki, itkisi olan adamı sakitləşdirmək asan deyil. Qarabağ bölgəsində bu məqsədlə ölən adama ürəyi yox yanan adamı ovutmaq üçün qəbrin üstündən bir çimdik torpaq götürülür və həmin adamın kürəyinə atılır. Bu ölü sahibinin yangısının nisbətən azalmasına, öz ölüsünü daha gənc dünyadan köçənlərlə müqayisə edib təsəlli tapmasına yardım edir [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III 2012: 148-149].

Qarabağ bölgəsində ölü üçün qurulan çadırdə üç gün orda gecə-gündüz lampa yandırır və zəif dərəcədə qoyulur. Bunu ölünün gözü o evdə qalmasını deyər edirlər. Üçüncü günün axşamı həm çadırı sökür, həm də lampanı söndürüb götürürlər. Lakin günah olmasın deyər həmin işıq atılmır [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III, 2012: 148-149]. Beləliklə, “lampa yandırma” Qarabağ bölgəsinin yas mərasim kompleksinə daxil olan lokal səciyyəli adətlərdəndir.

Hələ qədimdən bu bölgədə yasin üçüncü günü yaxabağlama deyilən bir ayin də icra olunurdu. Yaxalarını açmış, özlərinə müxtəlif işgəncələr vermiş, sinələrini cırmış hüüzür sahiblərinin yaxasını seyid və ya molla düymələyirdi. Bununla da ölü yiyəsini daha acı çəkməməyə səsləyirdilər. Hazırda bu ayin icra olunmur [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III, 2012: 148-149]. Qeyd edək ki, “yaxabağlama” adəti də sırf bu bölgə üçün xarakterikdir.

Qarabağ yas adətlərindən məlum olur ki, burada ölünün üç mərasimindən sonra kişilər saqqalını təmizləməli, qadınlar yuyunmalı, əgər ölüyə əlini vurubsa, mütləq qüsl tökülməlidir. Bu da o məqsədlə edilir ki, ölən adamın ruhu dağınıq yerdə qalmasın, qəbirə cəm olsun [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III, 2012: 149].

Bu bölgədən toplanmış digər bir örnəkdən məlum olur ki, ölən adamı qucaqlayıb yola salan hər kəs ruhlu olur. Buna görə həmin adamlar üç gündən yeddi günə kimi yuyunmalıdır. Yuyunan adam üç dəfə sağ çiyin, üç dəfə sol çiyin, üç dəfə başın üstündən suyun altında dayanır, su axır, “Bismillahi-rəhmanın-rəhim. Mən ölü ruhu tökürəm” sözlərini deyir. Bununla da ölünün ruhu həmin adamdan axıb gedir. Əgər həmin adam çimib o sözləri deməsə ruh əbədi onunla qalır. Bu da həmin adamın sümüyünün ağırlaşmasına, baş, bel ağrısına səbəb olur. Bu, o ruhun bədəndə qalmasına işarədir. Bu, həm də ölən adama pis təsir edir və o, rahat yatmır. Şərait imkan versə bunu ölü ölən gecə etmək, imkan olmadıqda oldu üç gününə və ən uzağı yeddi gününə kimi mütləq etmək lazımdır. Yeddi gündən sonra ruh insanın sümüyünə keçir ki, bu da həmin adama xeyli fəsadlar törədir [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III, 2012: 148]. Beləliklə, “ruhdan çıxma” (mərhumu o biri dünyaya salıb yuyunma) sırf Qarabağa yas mərasimlərinə aid lokal xarakter daşıyan adətdir.

Azərbaycanın bir çox bölgələrində olduğu kimi Qarabağ bölgəsində də ölən adama qırx mərasiminə qədər hər cümə axşamı “adına günü” təşkil olunur. Həmin gün evdə çay qoyanda və ya xörəyə duz atanda həmin ocaqdan gedən ölülərin adı çəkilir. Qeyd edilir ki, duzu atan qadın təmiz olmalı, qüsl verməlidir [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III 2012: 149]. Digər bir mətnədən isə məlum olur ki, Cümə axşamı ölülərə verilib. Həmin gün ölüsü təzə ölən də, ölməyən də mütləq yemək bişirməli və bu ocaqdan gedənlərin ruhuna bir duz atmalıdır. Həmin gecə ruhun gəlib, o evdə dolanmasına inanılır. Gəlib yemək bişirildiyini görən ruh şad, əksini görən ruh isə kor-peşiman qayıdıb gedir [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III 2012: 166]. Qeyd edək ki, “ruh anma” – yəni adına günü mərhumun ruhuna ehsan verilməsi bölgə üçün xarakterik yas adətlərindəndir.

Hələ qədim zamanlardan Qarabağ bölgəsində bayramqabağı qəbiristanlığa gedilər və qəbirlərin üstünə yemək qoyulardı. Xüsusən, səməni, qoz-fındıq qoymaq adət idi. Bunlardan ölən adama ən yaxşı olanı səməni idi. Qəbrin üstünə qoyulan yeməklərdən kimsə götürüb yeyirsə bu həm ölü sahibinə, həm də götürən şəxsə savab sayılır [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, VI 2013: 208-209].

Qarabağın Cəbrayıl rayonunda olan yas, burada deyilən Cəbrayıl ağısı demək olar ki, heç bir regionda buradakı təmtəraqla keçirilmir. Burada ölüyə xüsusi hörmət var, yas məclisində müqəddəslərin, imamların da adı çəkilir. Ölüyə yeddi xətm oxunur. Bir xətmə başa çatması üçün çox sayda mollalar cümə axşamı yığılıb oxuyur və ölüyə hədiyyə edirlər. Get-gedə ölüyə xətm oxunması mərasimi də unudulur. Əsas səbəblərdən biri bu gün çox sayda insanın dünyasını dəyişməsidir [Qarabağ: folklor da bir tarixdir, VI 2013: 210].

Kəlbəcər yas adətlərinə nəzər salsaq məlum olur ki, burada yas olan evdə bişirilir və ölən qırx mərasimində 12 evə — həm qohum, həm qonşu evlərə ehsan verilir. Bu regionda Novruz bayramında kəndin ağsaqqalları yaşlı olan ailələrə gedib

burada qazan asdırır, daha sonra başqa evdə bayram yeməyi hazırladırlar. Maraqlı nüanslardan biri odur ki, bu bayramda ilk tonqal yaşlı evdə qalanır. Bu evdə tonqal qalandıqdan sonra kəndin digər evlərində Novruz tonqalı yandırılır. Ümumiyyətlə, ölənin evində bir il yas saxlanır, qırxa qədər ölənin yaxın qonşu və qohumları üzlerini qırxmırlar. Ümumiyyətlə, ölünü yumaq məqsədilə bir yer hazırlayır və orada çala qazırlar. Yalnız su axdıqdan sonra çalanın üstü torpaqla örtülür. Ölü yaxın adamlar tərəfindən yuyulur və həmin yerdə üç gün çırağ yandırılır. Üç gün ərzində kənd camaatı axşamçağı qəbir üstə gedib ocaq yandırır. Ölünün qoyulduğu otağa kiçik bir daş da qoyulur ki, bu daş ölü çıxdıqdan sonra arxasınca atılır. Tabut evdən götürülərkən üç dəfə qaldırılıb yerə qoyulduqdan sonra evdən çıxarılır. Qeyd edək ki, axısqa türklərinin yas adətləri ilə tanışlıqdan da məlum olur ki, “mərhumun yanına əvvəlcədən qara daş qoyarlar və meyidi evdən çıxarandan sonra bu daş da evdən, həyətdən qırağa atırlar (“dalınca qara daş atmaq”) [Hacılı 1992: 83].

A.Tuyakbaeva qazax yas mərasimlərindən bəhs edərək yazır ki, o dövrün adətlərinə görə, ər öldükdən sonra, mərhumun arvadı saçlarını dağdır və paltarın astar üzünü geyinirmiş. Qırx gün bu görkəmlə gəzir və həyat yoldaşının ölümündən bəri görmədiyi və ya tanımadığı insanlarla görüşəndə səs-küylə ağlayırmış ki, bu da onun kədərini ifadə edirmiş. Ərinin ölümündən qırxıncı gününə qədər sırğa və üzük taxmağa haqqı yox imiş. Bu cür dəyişikliklər arvadın sədaqətinin və bu şəkildə həyat yoldaşına sədaqətinin göstəricisi idi [Tuyakbaeva 2016: 5182-5197].

Kəlbəcər bölgəsində ölüyə “qara bayram” mərasimi Novruz bayramından əvvəl keçirilir. Həmin gün ölənin ailə üzvləri və yaxın qohumları yemək hazırlayır, eləcə də şirniyyat, meyvə, qovurğa və s. götürüb qəbir üstünə gedirlər. Qonşular da qara bayramda xonça düzəldib ölənin yaxınları ilə birgə qəbir üstünə gedirlər.

Qubadlı ərazisində ölü dəfn edilən gün halva çalınır, pendir, göyerti, yuxa ilə qəbir qazanlara göndərilir, ehsan da həmin gün verilir. Keçmişdə burada cümə axşamları mərasimi qeyd olunmayıb. Ölənün paltarlarını da üçü günü yuyurmuşlar. Qeyd etməliyik ki, yas məclisinə gələnlər də yemək gətirib süfrəyə düzürdülər. Füzuli rayonunun yas adətlərində də bu nüansa rast gəlinir. Məlum olur ki, burada yas olan evə qohum-qonşu təxminən 50-60 soyutma yumurta, halva, təndir çörəyi kömbə bişirib aparırdı ki, bu da ölənin ehsan süfrəsinə düzülürdü.

Qubadlı bölgəsində “soyxa” adlanan adət də var idi ki, bu ölənin yuyulmuş paltarlarının üst-üstə tikilib ilə qədər saxlanmasıdır. Həmin evdə bir il yas saxlanılır və ilin tamamında “ağız acılığı” deyilən halva çalınır, eləcə də sous hazırlanır və ehsan olaraq evlərə paylanırdı. “Soyxa” adlanan ölünün tikilmiş paltarları isə mollaya verilər və onun “xətm” oxuması ilə ailə yasdən çıxarmış.

Qarabağın Laçın bölgəsində də Qubadlıda olan kimi ehsan mərhumun vəfat etdiyi gün verilir, qırx və il mərasimində isə kəsilmiş heyvanın əti və təxminən 250-300 qr. halva yuxaya bükülüb ehsan kimi qonşu kəndlərə paylanarmış.

Tariximizin ilkin dövrlərindən günümüzədək gəlib çıxan ağılara Qarabağ yas adətlərində də rastlanırıq. Yəni əski zamanlardan bu bölgədə də mərhumu ağı deyib ağlayardılar. Hələ qədimdən türk xalqlarında mərhumu apararkən qopuzun müşayiəti ilə ağının oxunması məlumdur. Görkəmli yazığımız Ə.Haqverdiyev də

əski çağlarda ölən qəhrəman üçün camaatın bir yerə toplaşmasının və böyük qəhrəmanlar üçün ağlamağın adət olduğunu qeyd edərək bildirirdi ki, bu toplantıya “yuğ” deyərdilər (yuğlamaq- ağlamaq sözündəndir). Toplananlar üçün qonaqlıq düzələrdi, xüsusi dəvət edilmiş “yuğçular” isə ikisimli qopuz çalıb oynayırdılar. Yuğçu əvvəlcə mərhum qəhrəmanın igidliklərini danışır onu tərifləyirdi. Sonra isə qədim havalara keçib şanlı qəhrəman üçün ağı deyərdi. Toplananlar da hönkür-hönkür ağlayardı [Haqverdiyev 1971: 118].

Böyük yazıçımız Y.V.Çəmənəmli də ölüyə ağı deməyin ən qədim zamanlardan bəri davam edib gələn bir adət olduğunu qeyd edərək, bir çox xalqların arasında ağıya cürbəcür oyunlar və rəqslərin də əlavə olduğunu vurğulamışdır [Çəmənəmli 1977: 78].

Ananın övladı, bacının qardaşı, qadının əri üçün dediyi ağılar təbii ki, məzmunu ilə fərqlənir, başqa sözlə desək, müəlliflik üzə çıxır.

Ananın itirdiyi övladı üçün çəkdiyi üzüntü, nisgi, acı göz yaşları ağılarda elə təsirli verilir ki, həmin ağıların müəllifinin ana olması o dəqiqə anlaşılır:

“Mən aşiq sinə-sinə,
Qar yağır sinə-sinə.
Oğlu ölən analar
Daş döyər sinəsinə” [AFA, Qarabağ folkloru, V 2000: 335].
“Ördək göl olan yerdə,
Ceyran çöl olan yerdə,
Anan səni görəydi,
Qanın göl olan yerdə” [AFA, Qarabağ folkloru, V 2000: 169].

Eləcə də qardaş üçün ağı deyən bacıların kədər, qəm dolu acı fəryadı ağıların mətnindən aparıcı xətt kimi keçir:

“Ağlayan başdan ağlar,
Kırpıkdən qaşdan ağlar,
Qardaşı ölən bacılar.
Durar o başdan ağlar” [AFA, Qarabağ folkloru, V 2000: 170].
“Qardaş, qardaş, ay qardaş,
Qaşın ucu yay, qardaş,
Kaş ki, bacın öləydi,
Deməyəydi “ay qardaş!” [AFA, Qarabağ folkloru, V 2000: 160].

Bu gün Qarabağ uğrunda gedən savaşlar və minlərlə insanın şəhid olması kimi məlum səbəblərdən ağılar Qarabağ folklorunda çox işlək bir janra çevrilmiş və istər-istəməz aktuallaşmışdır. Əlacsız qalan analar, bacılar fəryadlarını ağıllarla ifadə etməyə çalışmışlar. İtirdiyimiz torpaqlarımız və şəhidlərimiz ümumi dərdimiz, faciəmiz olsa da, bu sonsuz kədər heç şübhəsiz o yurddan olanları daha çox yandırır yaxır:

“Bağımda var, sarı gül,
Yarı qönçə, yarı gül,
Mən ağlaya bilmirəm,
Sən ağla, Xarı bülbül” [Xuraman 2004: 85].

Hələ qədim dövrlərdən “ağıcı”, “yedəkçi”, “sazanda” və b. adlar altında yas məclisi aparıcıları ortaq kədər, dərd birləşdirmişdir. Hazırkı dövrdə də Qarabağdan olan, lakin həyatın gərdişi ilə pərən-pərən olmuş və müxtəlif bölgələrdə məskunlaşmış ağacılar fəaliyyət göstərməkdədir. Zəngilan rayonundan olan Elmira Mikayılova adlı Ağalı kənd sakini, Laçın rayonundan Güllü Abasəliyeva adlı Vağazin kənd sakini və Füzulidən olan Şəkər Həsənova adlı qadın, eləcə də adlarını çəkmədiyimiz bir çoxları başlarına gələn müsibətlərdən sonra müntəzəm olaraq yas məclislərinə gedir və ağacılıq edirlər.

Beləliklə, “İnsanın dünyaya gəlişi nikbin ovqatlı sözlərlə qarşılandığı halda, dünyadan gedişi də qəm dolu ağularla bitir” [Nemətova 2008: 18].

Son olaraq deməliyik ki, torpaqlarımızın bir hissəsinin işğal olunduğu bir dövrdə, ölümün haqq olduğu bu dünyada özümüzə güc tapmalı, mübariz olmalı, özümüzü və ətrafı ruhlandırmalı, ağya deyil, zəfərə köklənməliyik.

İşin elmi yeniliyi. Tədqiqat işində Qarabağda keçirilən dəfn və yas adətlərinə faktik nümunələr əsasında işıq salınmış və spesifik cəhətləri aşkarlanmışdır.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti. Bu araşdırmadan ali məktəblərin filologiya fakültələri yararlına bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. AFA, Qarabağ folkloru, V kitab (Toplayanlar: İsrafil Abbaslı, Təhmasib Fərəzliyev, Nəcəf Nazim (Quliyev), tərtib edən və ön sözün müəllifi: f.e.d., prof. İsrafil Abbaslı). (2000). Bakı: Səda, 416 səh.
2. Çəmənəmli, Y. V. (1977). Əsərləri, 3 cildə, III cild. Bakı: Elm, 328 səh.
3. Hacılı, A. (2000). Ön söz. Bayatı poetikası, Bakı: Elm, səh. 3-13
4. Haqverdiyev, Ə. (1971). Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərneşr, 490 səh.
5. Xuraman. (2004). Qarabağım qəm ocağım. Bakı: Nağıl evi, 112 səh.
6. Kitabı-Dədə Qorqud. 1988. Bakı: Yazıçı, 265 səh.
7. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, I kitab (Ağdam, Füzuli, Ağcabədi, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Laçın və Kəlbəcər rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri), Toplayanı və tərtib edən: fil.ü.f.d. İlkin Rüstəmzadə və Zəfər Fərhadov. (2012). Bakı: Elm və təhsil, 464 səh.
8. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III kitab (Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Tərtər, Qubadlı, Zəngilan, Kəlbəcər, Laçın və Şuşa rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri), tərtib edən: fil.ü.f.d. İlkin Rüstəmzadə. (2012). Bakı: Elm və təhsil, 468 səh.
9. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, VI kitab (Cəbrayıl, Kəlbəcər, Tərtər rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri), toplayıb, tərtib edən: fil.ü.f.d. Ləman Vaqifqızı (Süleymanova). (2013). Bakı: Zərdabi LTD MMC, 468 səh.
10. Nemətova, S.N. (2008). Ağı janrı və onun poetikası. Filologiya elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün tədqim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Naxçıvan, 25 səh.
11. Şamil, Ə. (2014). Colan türkmanları. Bakı: Elm və təhsil, 142 səh.
12. Tuyakbaeva, A. Sh. (2016). Traditional Ceremonies and Rituals of Kazakh People as the Reflection of the Spiritual Culture in the Kazakh Cinematograph. International Journal of Environmental & Science Education, vol. 11, no. 12, pp. 5182-5197